

Інна Коча

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ : ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах глобалізації українського освітнього простору, масштабного впровадження інформаційних технологій, у контексті реалізації основних концептуальних положень модернізації початкової школи України, феномен здоров'я є найвищою соціальною цінністю особистості. Погіршення стану здоров'я людини набуло особливої актуальності на тлі напруженої санітарно-епідемічної ситуації в державі, суттєвого забруднення навколишнього середовища, недостатньої рухової активності населення.

Проблеми формування здорового способу життя школярів в історико-педагогічній ретроспективі висвітлено в дослідженнях Т. Єрмакової, Н. Терентьевої, І. Рощіна, Т. Чижик. Збереження та зміцнення здоров'я учнів на уроках з фізичної культури у початковій освіті відображено в наукових роботах О. Аксьонової, О. Дубогай, М. Бабич, В. Бобрицької, А. Ващенко, В. Оржеховської, О. Савченко та інших.

Незважаючи на посилену увагу з боку науковців, питання формування здорового способу життя молодших школярів засобами фізичної культури належить до найактуальніших проблем.

Пріоритетні напрями й організаційні засади формування здорового способу життя дітей визначено в законодавчих освітніх документах: Законах України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про освіту» (2017 р.); Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.); Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року

«Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.); Державному стандарті початкової освіти (2018 р.).

Пріоритетність проблеми виникнення нових загроз здоров'ю людства внаслідок зміни природних і соціальних умов життя населення за часів науково-технічної революції обумовила особливо активне розгортання дослідження приблизно з другої половини ХХ століття.

Досліджуючи архівні джерела 50-60-ті років ХХ століття, визначено, що основним засобом формування здорового способу життя школярів вважалося фізичне та гігієнічне виховання. У ці роки перед народною освітою стояли актуальні завдання, пов'язані з тривалістю навчання школярів, організацією відпочинку та харчуванням, фізичним розвитком і загартуванням. Освітній процес не міг ефективно здійснюватися без серйозного, систематичного вивчення стану здоров'я, особливостей дитячого організму, який потрібно розвивати у взаємодії з комфортними умовами навчання.

Як відомо з архівних джерел, у зв'язку зі вступом Олімпійського комітету країни до Міжнародного комітету (1951 р.), прийняттям низки законів і урядових постанов, пріоритетнимизалишалися питання активізації масового розвитку фізичної культури й спорту серед школярів. Саме тому було визначено низку заходів: збільшення кількості дитячих спортивних шкіл через будівництво нових залів; здійснення підготовки кваліфікованих учнів-спортсменів; проведення конкурсу-огляду спортивних баз та стану спортивно-масової роботи в школах [6].

Так, у досліджуваний період для забезпечення фізичного виховання школярів у освітніх закладах країни проводилися спартакіади для школярів; створювалися книги обліку рекордів учнів; забезпечувався позаштатний актив громадських інспекторів з фізичного виховання; устаткування спортивних майданчиків; у школах, де не було спортивних залів, оснащувалися спортивні кімнати; в літній період проводилися місячні збори підвищення кваліфікації викладачів фізкультури, вчителів-класоводів 1–4 класів [5].

Проблеми формування здорового способу життя молодших школярів висвітлювались у Постанові колегії Міністерства освіти Української РСР (1966 р.), що передбачали наступні заходи щодо поліпшення фізичного виховання: видання нових програм з фізичної культури для учнів 1–4 класів; організація у початкових школах гуртків фізичної культури (із залученням не менше 60 % учнів); формування умінь і навичок у дітей самостійно виконувати фізкультурні вправи як у школі, так і вдома; забезпечення проведення оздоровчої гімнастики до початку занять та виконання санітарно-гігієнічних вимог; проведення масових спортивних свят, парадів, змагань, кросів тощо; створення куточку фізичної культури; перепідготовка вчителів початкових класів з методики фізичного виховання учнів; видання навчальних посібників, навчально-методичних таблиць, методичних листів [4].

Особлива увага у досліджуваній період приділялася підвищенню професійності майстерності педагогів. Про це свідчить висвітлений на сторінках газети «Радянська освіта» (1970 р.) перелік методичної літератури для планування освітньої діяльності вчителя фізичної культури, розроблена методистами Республіканського учбово-методичного кабінету фізичного виховання Міністерства освіти УРСР. Серед списку методичної літератури на увагу заслуговували посібники, що представлено в табл.:

Таблиця

Перелік методичної літератури щодо планування освітньої діяльності

<i>Автори</i>	<i>Назва посібника</i>
Н. Сокурєнко, А. Жалій	«Примірне планування занять з фізичного виховання в групах продовженого дня»
О. Лєонов	«Організація позакласної роботи з фізичного виховання в школі (з кращого досвіду загальноосвітніх шкіл УРСР)»
І. Бурденко, О. Лєонов	«Організація і проведення і проведення уроків з лижної підготовки в І-Х класах»
М. Ховрич	«Нестандартне обладнання шкільного спортивного залу»
Н. Сокурєнко	«Фізичне виховання учнів початкових класів у групах продовженого дня»

Джерело [2]

Дані посібники пропонували ефективні форми та методи фізичного виховання, опис техніки виконання вправ, формування здорового способу життя, що передбачалися шкільною програмою з фізичної культури.

З метою удосконалення викладання фізичного виховання в школах, відділами народної освіти організувалася систематична робота з питань професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів: щомісячно організувалися заняття методичних комісій учителів фізичного виховання щодо практичного оволодіння програмовим матеріалом, технікою окремих видів спорту та методикою навчання й тренування; для вчителів молодших класів планувалися семінари, майстер-класи. Позитивно впливали на поширення передового педагогічного досвіду вчителів, розвитку їх професійних компетентностей проведення районних та обласних педагогічних читань; розповсюдження плакатів, брошур та друк статей; випуск методичних листів з питань аналізу викладання фізичної культури в школах області [5].

Значний вплив на формування здорового способу життя молодших школярів мав наказ Міністерства освіти СРСР «Про введення в загальноосвітніх установах «щоденної години здоров'я» (1987 р), згідно з яким з січня 1988 року для всіх учнів початкової освіти було введено проведення обов'язкової щоденної години здоров'я, що підвищило бажання займатися фізкультурою [1, с. 6].

Однією з форм роботи щодо формування здорового способу життя школярів була співпраця з сім'єю через низку заходів: виконання режиму дня, правил гігієни, загартування; щоденне виконання ранкової гімнастики; виховання звичок до регулярних занять фізичними вправами; контроль за виконанням завдань вчителя фізичної культури.

Удосконалення фізичного виховання школярів потребувало розробки та впровадження інноваційних форм і методів роботи з дітьми, спрямованих на зміцнення їх здоров'я, підтримання високої працездатності, формування здорового способу життя. Ефективними формами роботи з школярами у досліджуваній період були

організація та проведення фізкультурно-оздоровчих заходів на великих перервах.

З прийняттям незалежності України (1991 р.) важливе значення відчувала підготовка та апробація навчальних програм для установ загальної середньої освіти з урахуванням державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості, а також програми для занять з учнями, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Так, у 90-х роках розроблено підручник з фізичного виховання для учнів молодших класів «Азбука здоров'я». Більшість інформації для учителя пропонувалася в ігровій формі з використанням малюнків, казок, віршів, оповідань, пісень. Урок з фізичної культури складався з двох частин: інформаційно-пізнавальної та оздоровчо-рухової, що дозволяло викликати інтерес у школярів і не обтяжувати їх [3].

У досліджуваній період однією із інноваційних форм роботи учнів початкової школи були самостійні заняття учнів фізкультурою вдома, що значно сприяли фізичному розвитку і зміцненню здоров'я, формуванню звичок та потреби дбати про своє фізичне вдосконалення, дотриманню правильного режиму дня у позаурочний час.

Ефективною формою роботи з формування здорового способу життя учнів початкової школи було проведення батьківських зборів, що проводилося у спортивному залі у формі відкритих уроків фізкультури, на яких обов'язково демонструвались вправи з ранкової гімнастики, домашніх завдань.

Аналіз архівних джерел із теми дослідження дав можливість стверджувати, що формування здорового способу життя школярів в початкових класах відбувалося через спортивно-масову та оздоровчу роботу з фізичного виховання школярів, зміцнення матеріально-технічної бази, поліпшення якісного складу та підвищення кваліфікації вчителів фізкультури.

Перелік використаних джерел

1. Бака М. М. Фізична культура і спорт у школі. *Радянська школа*. 1980. №7 (610). С. 33–35.

2. Балбенко С. Ю. Зрослі завдання фізичного виховання у школі. *Радянська школа*. 1972. №11. С. 73–76.
3. Горобець І. А. Особливості формування здорового способу життя школярів в системі освіти (90–рр. ХХ ст.). *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (24–25 листопада 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: Охотнік, 2017. Ч. 1. С. 197–199.
4. О мерах дальнейшего улучшения работы средней общеобразовательной школы : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 10 нояб. 1966 г. *Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. докл. 1917–1973 гг.* / сост. А. А. Абакумов и др. Москва : Педагогика, 1974. С. 219–224.
5. О подготовке школ Украинской РСР к переходу на новые учебные планы и программы. *ЦДАВО України*. Ф. 5127. Оп. 1. Спр. 1186. Арк. 20–22.
6. Плани, звіти та інші матеріали по фізичному вихованню учнів в школах області за 1956–1957 рр. Херсонського обласного відділу народної освіти виконкому Херсонської обласної ради депутатів трудящих. *ДАХО*. Ф. 2239. Оп. 1. Спр. 859. 19 арк.